

Marsai Viktor

Szudán a feloldhatatlan ellentétek hálójában

Az alábbi tanulmány strukturális megközelítésben mutatja be a szudáni válság aspektusait, illetve vizsgálja meg az egyes tényezők egymásra gyakorolt hatását vagy épp annak hiányát. A szöveg terjedelme nem teszi lehetővé, hogy a szerző a krízis minden elemét részletesen górcső alá vegye, így csak azokat a főbb kapcsolatokat hangsúlyozza, amelyek valószínűleg vagy bizonyosan hatással lehetnek a biztonsági helyzet alakulására. Bár emiatt nem időrendben tárgyalja az eseményeket, véleménye szerint a strukturális megközelítés jobban segít megvilágítani a konfliktus összetettségét és a rendezési kísérlet nehézségeit.

2011. január 9-én érvényét veszti az Átfogó Békemegállapodás (*Comprehensive Peace Agreement – CPA*), amelynek hat-éves mandátuma alatt a megosztott Szudánnak fel kellett volna készülnie az e napon esedékes népszavazásra, mely a déli országrész függetlenségéről hivatott dönteni. A 2005-ben megkötött békeszerződés óta azonban kevés előrelépés történt a szudáni konfliktus rendezésének ügyében, ráadásul a helyzet megnyugtató megoldását olyan alapvető ellentétek fenyegetik, amelyek messzemenően kérdéssé teszik a békés átmenet lehetőségét.

Szudán ma kétségkívül a világ legforróbb válságrégiói közé tartozik. A polgárháború, az etnikai és vallási konfliktusok, a népiirtások, valamint az ezek miatt fellépő éhezés emberek millióinak életben mara-

dását veszélyezteti. A becslések szerint jelenleg 2,3 millió szudáni állampolgár él különféle menekülttáborokban, közülük több százezren a szomszédos Csádban és a Közép-Afrikai Köztársaságban. A Szudánban működő két békemisszió, az ENSZ és az AU közös műveleteként létrehozott UNAMID és az ENSZ által működtetett UNMIS keretében közel 43 ezer katonai, rendőri és civil békefenntartó (UNAMID – 28 500, UNMIS – 14 300) tevékenykedik az országban, ami – a nehezen besorolható ISAF-et nem számítva – egy államra lebontva a legmagasabb létszám a világon. Azonban még ez az erő és a fenntartásukra szánt évi 2,8 milliárd dollár is kevésnek bizonyul ahhoz, hogy kellő stabilitást vigyen Afrika legnagyobb, 2,5 millió négyzetkilométeres kiterjedésű országának belső viszonyai közé.

Ennek okai a kellő akarat hiányától kezdve a donorok közti feszültségekig igen sokrétűek. Mindazonáltal féltő, hogy még ezen ellentétek kiküszöbölése sem lenne képes megoldást nyújtani a válságra. A szudáni konfliktus(ok) mélyén ugyanis je-

Adatok Szudánról

Terület: 2 505 813 km²

Lakosság: 41 087 825 fő (becslés)

GDP: 92 650 millió USD (vásárlóerő-paritás alapján)

GDP/fő: 2 300 USD

Várható élettartam: 51,42 év

lenleg felszámolhatatlannak tetsző struktúrális antinómiák feszülnek. Nemcsak azért, mert egyaránt szerveződnek horizontális (etnikai és vallási konfliktusok, vízügy, olaj, politikai összeütközések) és vertikális (szudáni belső helyzet, regionális feszültségek, kontinentális, sőt globális vonatkozások) struktúrákba, amelyek között gyakran nagyon kevés vagy szinte semmiféle egyértelmű kapcsolat nem mutatható ki (mint az olaj és az afrikai határok viszonyában), hanem legfőképp azért, mert ezen rendszeren belül olyan feloldhatatlan ellentétek jelennek meg például az önrendelkezés és szuverenitás politikai elve, valamint a gyarmati határok megváltoztatásának tilalmáról szóló 1964-es kairói AESZ-határozat szelleme – és negligálásának távlati következményei – között, amelyekre nem létezik vagy legalábbis nem látszik megnyugtató megoldás. Ez természetesen egyáltalán nem jelenti azt, hogy a nemzetközi közösségnek és a békefolyamat irányítóinak abba kell hagyniuk az erőfeszítéseiket, ám ugyanakkor tisztában kell lenniük azzal, hogy nem létezik egy minden fél számára egyformán elfogadható megoldás: csak a rossz és a kevésbé rossz közül választhatnak, a végkifejlet megítélése pedig nagyban függ attól, ki melyik érintett szereplő szemszögéből vizsgálja a fejleményeket.

Horizontális szint

A gyökerek: az etnikai és vallási konfliktusok

Szudán kultúrák, sőt civilizációk metszéspontjában helyezkedik el. A kereszténység és az iszlám egyaránt gyorsan megvetette a lábát a régióban, előbbi elsősorban a délen levő fekete etnikai csoportok (nobák, blemmik), míg utóbbi az arab lakosság kö-

rében. Ugyanakkor a térségben húzódik a fekete-afrikai és az arab kultúra és ethnosz közötti határ is. Mielőtt azonban a Huntington vizionálta civilizációs összecsapás képe bontakozna ki a szemünk előtt, érdemes elosztatni néhány félreértést.

Az észak és dél között feszülő ellentétet alapvetően az iszlamizáció, illetve arabizáció gyakran erőszakos expanziója és a kereszténység, valamint az egyre inkább háttérbe szoruló hagyományos afrikai vallások összeütközéseként szokták leírni. Ez a folyamat kétségtelven létezik, nem utolsósorban azért, mert a gyarmati adminisztráció nagyban hozzájárult a vallási különbségek elmélyítéséhez. Míg az ország északi felén a britek – elfogadva a megváltoztathatatlan – többé-kevésbé belenyugodtak az erős egyiptomi kulturális befolyásba, a déli területeken minden eszközzel igyekeztek gátat szabni az iszlám térnyerésének, és olyan hermetikusan lezárt területet létrehozni, ahol hittérítők szabadon tevékenykedhetnek. 1924-től megtiltották, hogy a 10. szélességi körtől északra élő emberek délre menjenek, illetve, hogy a 8. szélességi körtől délre lakók északra vándoroljanak. Bár ezzel részben a különféle betegségek terjedésének is igyekeztek gátat szabni, a fő cél az arabizáció megállítása volt. Mindezek tükrében nem csoda, hogy már egy évvel a függetlenség kikiáltása előtt, 1955-ben kezdetét vette a déliek fegyveres harca a teljes szuverenitásért, mivel nem szándékoztak az északi muszlimok fennhatósága alatt élni.

Szudán belső konfliktusai azonban nem csupán a muszlim és nem muszlim közösségek között feszülnek. Gyakoriak az összecsapások a különféle nomád állattenyésztők és a földműveléssel foglalkozó törzsek között, amelyeknek az intenzitása a globális felmelegedés, a túllelgetetés és a szakszerűtlen túllöntözés következmé-

nyeként fellépő elsivatagosodás miatt egyre nő. Részben ez áll a dárfúri konfliktus hátterében is, ahol a főleg földműveléssel foglalkozó fúr törzsek (Darfúr jelentése: „a fúrok hazája”) ellen a nomád misszeriák és rizeigatok vezettek irtó hadjáratokat. De 2010-ben a két utóbbi törzs is egymás ellen fordult, és az UNAMID hosszas erőfeszítések után sem tudott véget vetni a villongásoknak. Bár mindhárom népcsoport büszke iszlám vallására, a misszeriák és a rizeigatok pedig arabizálódtak is, ezeket a szempontokat hamar felülírták a törzsi ellentétek.

A helyzetet súlyosbítja, hogy az etnikai konfliktusok nem csupán északon vannak jelen: a déli törzsek is évszázadok óta vívják harcaikat a termőföldért és a legelőért. A nuerek, dinkák, nubák – bár gyakran szövetkeztek a közös ellenség ellen – sosem voltak képesek egységes és tartós szövetséget kiépíteni, és egymás közötti harcaik brutalitása semmivel sem volt különb az északiak kegyetlenkedéseinél. A nuerek, mivel a 2005-ös békekötéskor nem látták garantálva érdekeiket, nem voltak hajlandók letenni a fegyvert. Ebben az is közrejátszott, hogy tartottak a megállapodást aláíró legerősebb déli csoport, az SPLA (*Sudan People's Liberation Army – Szudáni Népi Felszabadítási Hadsereg*) túlzott megerősödésétől, mivel a szervezet a dinkák vezetése alatt állt. 2006-ban az SPLA – felhasználva a nuerek ősi ellenségeit, mint például a murlékat – véres harcokban törte meg a lázadók ellenállását, melyben a legszerényebb becslések szerint is ezrek veszítették életüket, főleg fegyvertelen civilek.

A világnak számolnia kell azzal, hogy a referendum még akkor sem fogja feltétlenül elhozni a békét, ha megrendezik, és annak borítékolható végeredményét – Dél-Szudán függetlenségét – Kartúm elismeri.

Mint ahogy többen is rámutattak, az elmúlt hat évben semmiféle előrelépés nem történt a tekintetben, hogy a déli csoportok között tisztázzák, miként is fog sor kerülni az esetleges kormányzásra, és hogyan lehet orvosolni az évszázados etnikai ellentéteket – arról nem is beszélve, hogy mi lesz azokkal a körzetekkel (például Dárfúr), amelyek nem is esnek a népszavazás által érintett területre és a hagyományos észak-dél ellentét vonalába. Ezek hiányában pedig félő, hogy délen, meggátolva egy működőképes államalakulat létrejöttét, folytatódni fog a polgárháború.

Vízkérdés

A szudáni konfliktusban a vízkérdés két szempontból játszik fontos szerepet: egyrészt a globális felmelegedés okozta vízhiány, másrészt a Nílus vízmegosztásának kérdése kapcsán.

A törzsek közti ellentétek egyik kiváltója, a csapadékhiány olyan jelenség, amelyre Szudánnak gyakorlatilag semmiféle ráhatása nincs, ugyanakkor a koppenhágai klímacsúcs után egyértelmű, hogy a globális játékosok sem hajlandók lépni ezen a téren. Szudán egyetlen lehetősége az, ha nagyfokú iparosítással sikerül letelepítenie a nomád törzseket, illetve a mezőgazdaság korszerűsítésével csökkenti a vízfelhasználást, valamint megakadályozza a túllőntözést. Mondanunk sem kell, hogy ehhez dollármilliárdokban mérhető beruházásokra – és évtizedekre – lenne szükség mind a technikai problémák leküzdése, mind pedig az évezredek hagyományok megváltoztatása miatt. Mivel ilyen méretű befektetésekre a külföld részéről sem szándék, sem forrás nem áll rendelkezésre, a részben a vízhiányból eredeztethető konfliktusok – mint Dárfúr – ügyében jó esetben is csak egyfajta stabilizáció és a további nagyobb humanitárius katasztrófák megaka-

dályozása képzelhető el. Nehezen tűnik kivitelezhetőnek, hogy a menekülttáborokban tengődő több millió ember a közeljövőben hazatérhessen, ezért az ő ellátásuk továbbra is a nemzetközi segélyezés függvénye lesz. Különösen nagy terhet ró ez azokra az államokra (Csád, Közép-Afrikai Köztársaság), amelyek maguk is súlyos problémákkal küzdenek. A nemzetközi közösségnek mindent el kell követnie annak érdekében, hogy a szudáni polgárháború – legalábbis a jelenleginél nagyobb mértékben – ne lépjen túl az ország határain.

A másik kérdés, a Nílus vízhozamának felhasználása és elosztása már egyértelműen regionális probléma. Bár 1992-ben létrehozták az érintett országok közös miniszteri tanácsát, a NILE-COM-ot, kevés konkrét előrelépés történt az ellentétek feloldására. Egyiptom ráadásul többször is megszégyenítette, hogy számára a Nílus vízhozamából való részesedés stratégiai érdek, amelyet akár katonai erővel is hajlandó biztosítani. Végh Dalma egy 2008-as tanulmányában rámutat arra, hogy a kooperáció elmélyítése alapvetően az egyiptomi–szudáni párbeszéden múlik, melyet azonban két tényező is fenyeget: az egyik a Merowe-gát építése, amelynek erőművei Szudán lakosságának 90 százalékát látják el árammal, ugyanakkor csökkentik a Nílus egyiptomi vízhozamát, a másik pedig az a politikai bizonytalanság, amelyet a 2011-es referendum hozhat a régióba.

Az olaj

A szudáni konfliktusban a fekete arany legalább olyan fontos szerepet játszik, mint a víz, ám míg a vízkérdés legfeljebb a szomszédos államok között képezi vita tárgyát, az olajüzletben olyan globális hatalmak (Kína, India, Franciaország) érdekeltek, amelyek az egész nemzetközi rendszerre vannak hatásosak. Ráadásul közvetetten számos ütközési

A Nílus-medence Államainak Vízügyekért Felelős Miniszteri Tanácsa (Council of Ministers of Water Affairs of the Nile Basin States – Nile-COM) hat ország – Egyiptom, Szudán, Zaire (ma Kongói Demokratikus Köztársaság), Ruanda, Tanzánia és Uganda – részvételével 1992-ben jött létre. 1993-ban megalakították a TECCONILE nevű szervezetet, amely a vízkiemeléshez, illetve felhasználáshoz kapcsolódó tevékenységek támogatására, valamint a környezetvédelemre szakosodott. A szervezet élénk kapcsolatokat ápol a Világbankkal és az ENSZ különféle szakosított szerveivel.

pont figyelhető meg az egyes aktorok között, amelyek hatása a multilaterális válságkezelésben is meg-megmutatkozik.

A szudáni olajmezők feltérképezése a hetvenes évek végén vette kezdetét, elsősorban nyugati cégek (Chevron, Total, Marathon) beruházásaival. A polgárháború és a különféle nemzetközi szankciók miatt azonban ezek a vállalatok nem voltak képesek megvetni a lábukat a térségben. Az olajüzlet fellendülésére a kilencvenes évekig kellett várni, amikor is az új világrend feltörekvő hatalmai – Kína, India – alternatív forrásokat kerestek egyre növekvő energiaigényeik kielégítésére. Erre ideális terepek bizonyult a nyugati vállalatok által magára hagyott Szudán, amelynek az al-Káidával fenntartott kapcsolatai – a kilencvenes években Oszama bin Laden az országban kapott menedéket, és a kartúmi kormányzat csak fokozott amerikai nyomásra tanácsolta el az országból –, valamint a kétségbeejtő biztonsági környezet továbbra is gátat szabtak a nyugati tőke beáramlásának.

A profitábilis olajipar megszületése 1999. augusztus 30-ra datálható, amikor óriási infrastruktúrális beruházások – többek között 1540 kilométernyi olajvezeték megépítése – után az első olajszállító tanker elhagyta Port Sudant. Ezek után az ország olajkitermelése gyors növekedésnek indult. 2008-ra már

napi 523 ezer hordónyi kőolaj került a felszínre, és ezzel az ország a kontinens ötödik legnagyobb kitermelője lett. A fekete arany 90%-a ázsiai vállalatok birtokában van, amelyek mindent megtesznek a készletek maximális kiaknázásáért. Kína jelenlegi kőolajszükségleteinek 7–10%-át szerzi be az afrikai országból, éppen ezért egy, az utánpótlást elzáró polgárháború súlyos következményekkel járna dinamikusan növekvő gazdaságára nézve. Ugyanakkor Peking jó kapcsolatokat ápol Omar el-Besír elnökkel, és ez sokáig lehetetlenné tette a Szudán elleni ENSZ-szankciók elfogadását, melyek leghangosabb szorgalmazója az Egyesült Államok volt.

A nemzetközi dimenziók mellett az olajvagyon más, sokkal nyilvánvalóbb okok miatt is veszélyezteti a népszavazás sikerét. Az a hat év ugyanis, amelyet a feleknek a referendum előkészítésére – magyarul szólva a déli elszakadás esetén az olajbevételek felosztása arányának megállapítására – kellett volna fordítaniuk, jórészt eredménytelenül telt. Kartúm és Juba jóval többet követel magának ebből a vagyonból, mint amennyibe a másik hajlandó beleegyezni, ugyanakkor az olajvagyon mindkét fél számára elfogadható elosztása nélkül elkerülhetetlen az újabb polgárháború. A két országrész ráadásul teljes mértékben egymásra van utalva: a déli területek hatalmas olajtartalékai csak az északi Port Sudanba tartó vezetéseken keresztül juthatnak ki a világpiacra.

Az olajüzlet mozgatóerőit nem szabad lebecsülnünk, erre a legjobb példa Dél-Kordofán és a nyugat-kordofáni Abyei esete. Dél-Kordofán területén a polgárháború éveiben rendkívül súlyos harcok folytak. Az SPLA sikeresen toborzott itt fegyvereseket a nubák közül, akik rendkívül sokat szenvedtek a konfliktus alatt. Mivel a terület etnikailag mélyen megosztott (a tartomány északi területén Kartúmot támogató arab

törzsek – misszeriák, havazmák – élnek), az etnikai tisztogatások, a tömeges nemi erőszak, az emberrablások mindennaposá váltak. A 2005-ös megállapodás szellemében az SPLA mégis beleegyezett abba, hogy levegye a napirendről a dél-kordofáni referendum kérdését azért cserébe, hogy az olajban gazdag Abyeiben megrendezhessék a népszavazást. A jelenlegi szerződések értelmében Dél-Kordofán egyértelműen az északi országrészé marad, a sokat szenvedett nubák viszont ebbe nem hajlandók beletörődni. Az *International Crisis Group* tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy az Abyeihez való ragaszkodás Dél-Kordofán helyett könnyen azzal a következménnyel járhat, hogy a dél-kordofáni feszültségek a felszínre törve az egész békefolyamatot aláássák.

Politikai összeütközések

A horizontális vizsgálat utolsó eleme az északi és déli országrész közötti politikai ellentét jelensége, amely több szempontból is túlmutat az egyszerű etnikai és civilizációs konfliktus keretein. Szudánban a Nyugatról importált demokratikus államrend nem volt képes gyökeret verni, az országban a függetlenség kikiáltásától kezdve rövid átmenetektől eltekintve különféle, északi – arab – vezetésű autoriter rendszerek váltogatták egymást, amelyek több esetben is felülről irányított iszlámizációs kísérletekkel (a saría bevezetése az egész országban 1983-ban) jártak együtt. A különféle megállapodások – mint az 1972-es addisz-abebai megegyezés a déli területek autonómiájáról – pusztán betűk maradtak, és Juba a legkevesbé sem bízik az északi vezetésben. Félő, hogy a két polgárháborút (1955–1972, 1983–2005) lezáró békeszerződések is inkább a harcokban kimerült felek erőgyűjtését, mint a valódi megbékélést szolgálták/szolgálják.

A bizonytalanságot erősíti, hogy délen lényegében sosem létezett jól kiépített központi hatalom. A különféle törzsek Kartúm hatalmától távol éltek mindennapjaikat, és ebben az elmúlt ötven év kevés változást hozott. Az SPLA is lényegében törzsi szervezetként működik, amely a dinkák karizmatikus politikusainak – először a kompromisszumkészebb John Garang de Mabior, majd annak váratlan halála után Salva Kiir Mayardit – vezetésével és az USA hathatós támogatásával a déli területek egészének képviselői igényével lép fel. Az etnikai feszültségeket látva azonban kérdéses, vajon hosszabb távon járható-e ez az út, vagy a helyzet csupán annyiban változik, hogy a különféle déli népcsoportok az arabok helyett most dinka vezetőket kapnak a nyakukba. Ráadásul – bár az önrendelkezés és szuverenitás joga kétségtől csábítóan hangzik – kérdéses, hogy egy sikeres referendum után miként sikerül kialakítani az új államalakulat kereteit. Ebben az ügyben még kétségbeejtően kevés előrelépés történt, ugyanakkor több kutatás is arra figyelmeztet, hogy ennek tisztázásával nem szabad megvárni a népszavazás időpontját: egy önjáróvá vált déli vezetés ugyanis a szuverenitási kártyát ekkor már könnyen használhatja fel saját mentorai ellen, megakadályozva a nemzetközi közösség beleszólását a dél-szudáni államrend és a törzsek közötti hatalommegosztás folyamatába.

Vertikális szint

Szudán belső helyzete

A szudáni belső helyzet számos aspektusát érintettük már az előzőekben. Egy probléma van még, amelyet nem kerülhetünk meg, ez pedig a dárfúri konfliktus. Ugyanis még a legoptimistább – legkevésbé valószínű – forgatókönyvvel (viszonylag

békés referendum, egymás kölcsönös elismerése) számolva is kérdéses, hogy mi lesz a nyugat-szudáni menekültek millióinak sorsa. Dárfúr ügye ugyanis kívül esik a jelenlegi rendezés keretein. Az UNAMID képtelen biztosítani az egész területet, a riasztó humanitárius, emberjogi és bűnügyi helyzetben pedig nem látszik különösebb javulás, sőt, 2010 májusában a különféle összecsapások halálos áldozatainak száma ismét elérte a 2008-as szintet. A válság megoldása csak Kartúm hatékony fellépésével – a dzsandszavid milíciák megfékezésével, a hadseregnek a törzsi ellentétek megfékezésére való bevetésével – valósítható meg, ez azonban az előzményeket figyelembe véve nehezen képzelhető el. A felkelés 2003-as kitörése után a kormányerők nehéztüzérséggel és repülőgépekkel bombázták a rebellis törzseket, és fegyverekkel támogatták a dzsandszavid csoportokat, amelyeknek atrocitásai kisebb intenzitással ugyan, de mind a mai napig folynak. A déli területek elszakadása pedig – amelyeknek a vezetése elszalasztotta a lehetőséget, hogy a dárfúri lázadókkal szövetkezve gyakoroljon nagyobb nyomást az északi kormányzatra – valószínűleg tovább növelné Kartúm ellenállását az UNAMID tevékenységével szemben, lehetlenné téve a dárfúri helyzet kielégítő rendezését. Bárhogy is nézzük, a referendum mindenképpen átok, semmint áldás lesz Nyugat-Szudánra nézve, és hatásainak mérséklésére a nemzetközi közösségnek fel kell készülnie.

Regionális feszültségek

A vízkérdés és részben a menekültügy kapcsán már láttuk azokat az ellentéteket, amelyek Szudán és a környező államok között feszülnek. Az utóbbi hadüzenettel is járt, amikor a csádi elnök, Idriss Deby 2005. de-

cember 23-án bejelentette a hadiállapotot országa és Szudán között. A szudáni arab törzsek több esetben is átcaptak a határon, és a dzsandszavidok rendszeresen támadták a Csádban létesített menekülttáborokat. Az utolsó cseppet a pohárban azonban az Adré városa elleni támadás jelentette, ahol több száz ember vesztette életét. A csádi kormányzat ráadásul azzal vádolta Kartúmot, hogy támogatást nyújt az ellene lázadó Egyesült Front a Demokratikus Változásokért nevű szervezetnek. El-Besír elnök tagadta a vádakat, és hangsúlyozta, hogy nem áll szándékában destabilizálni Csádot. Szórványos harcok után a két ország végül 2007 márciusában békét kötött.

A szudáni polgárháború okozta regionális kockázatnak az ad különösen nagy súlyt, hogy a menekülthullám által érintett országok maguk is komoly belső problémákkal küszködnek. Akár szándékában állt a szudáni vezetésnek a szomszédok destabilizálása, akár nem, tény, hogy a folyamat hosszú távon ezzel jár. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a különféle törzsi fegyveres csoportok egyre önjáróbbakká válnak, magukban hordozva a konfliktus további eszkalálódásának veszélyét.

Kontinentális vonatkozások

Bár a szudáni konfliktus és az esetleges déli referendum számos megoldatlan problémát hordoz magában, ezek egyike sem fenyeget olyan súlyos következményekkel, mint a népszavazás esetleges kontinentális hatásai. A szudáni állam szétszakadása olyan láncreakciót indíthat el Afrikában, amelynek a következményei még a legpesszimistább elemzők várakozásain is túltehetnek.

Miközben a pánafrikanizmus erői lassan kifulladásra kerültek, a frissen megalakult Afrikai Egységszervezet tagállamainak vezetői az

1964-es kairói konferencián elismerték a megörökölt gyarmati határok sérthetetlenségét. A közel kétezer – más kutatók szerint háromezer – különféle etnikum lakta kontinensen képtelenség lett volna a szuverenitás és nacionalizmus európai fogalmai szerint etnikai határok mentén létrehozni az új államalakulatokat, így az afrikai nacionalizmusnak – legalábbis elméletben – nem az etnikumhoz, hanem az államok földrajzi kereteihez kellett idomulnia. A kairói konferencia résztvevői ezzel kívánták elejét venni a véget nem érő etnikai konfliktusoknak és huzavonáknak, valamint – a nyugati modellekhez alkalmazkodva – lerakni a modern, független államok alapjait Afrikában. És bár az utóbbi kísérlet egyértelműen megbukott, az etnikai konfliktusokat néhány kirívó esettől eltekintve még így is sikerült biztonságpolitikai szempontból elfogadhatóan alacsony szinten tartani.

A rendszer azonban törekeny, és az évszázados feszültségek – ahogyan azt Szudán esetében is láthattuk – Nigériától Etiópiáig ott izzanak a felszín alatt. Éppen ezért féltő, hogy a nemzetközi közösség – elsősorban az Egyesült Államok – azon döntése, hogy a szudáni konfliktus kezelését egy referendumos megoldás felé viszi el, valószínűleg több problémát vet fel, mint amennyit orvosol. Eritrea függetlenné válását nem számítva Dél-Szudán lehet a kontinens első állama, melynek létrejötte éles ellentétben áll az Afrikai Egységszervezet 1964-es chartájának 16. számú határozatában foglaltakkal. Márpedig ez olyan precedens lehet, amelyre függetlenségi mozgalmak tucatjai hivatkozhatnak majd. A szuverenitás meglehetősen tág értelmezése hasonló csapdába vezetheti a nyugati nagyhatalmakat, mint amelybe Koszovó kényszerítette őket, amikor Oroszország az albán állam példájára hivatkozva ismerte el Dél-Oszétia és Abbázia önállóságát.

Eritrea megalakulása után szerencsére elmaradtak a véres polgárháborúk. Semmi biztosíték nincs azonban arra, hogy ez a szudáni népszavazás után is így lesz. A nemzetközi közösség egy olyan Janus-arcú játékba kezdett, amely könnyen a viszázra fordulhat. Most azonban már semmi mást nem tehet, mint a legjobbat remélve felkészül a legrosszabbra, és mozgósítja kapacitásait az esetleges új konfliktusok kezelésére.

Globális szint

A fenti problémafelvetések részben már megmutatták azokat a kockázatokat, amelyek globális szinten is éreztethetik a hatásukat. Ezt a helyzetet azonban tovább bonyolítja az a vetélkedés, amelyet a különféle nagyhatalmak folytatnak Szudán javaiért, a megszerezhető politikai presztízsért, valamint geostratégiai pozícióik megerősítéséért. Ez a vetélkedés nagyban megnehezíti a válság kielégítő megoldását, és újabb törésvonalak mentén szabadalja fel az eleve sokrétű konfliktust.

Mint említettük, Kína kiváló kapcsolatot ápol a kartúmi kormánnyal, és bármit kész megtenni olajbevételeinek biztosításáért. Oroszországgal karöltve nagy leleményességgel játszották ki az ENSZ fegyverembargóit, milliárdos üzletre téve szert, valamint megerősítve szövetségeseik pozícióit egy esetleges újabb polgárháborúban. Kína és az olajüzlet másik nagy nyertese, India nem érdekelt a konfliktus elhúzódásában, ám ha újabb polgárháború tör ki – és ez sokak számára elkerülhetetlennek látszik –, szintén szeretnék biztonságban tudni az olajellátást. Ehhez pedig az kell, hogy az északi erők kellően fel legyenek szerelve ahhoz, hogy a kulcsfontosságú területekről hamar elűzzék az SPLA fegyvereseit.

Az Európai Unió – különösen a térségben érdekelt Franciaország – szintén békét szeretne, kapacitásai és képességei ugyanakkor nem teszik lehetővé, hogy komolyabban befolyásolja a történéseket. Az EU lényegében sodródik az eseményekkel, és bár a humanitárius helyzet javítására tett erőfeszítései valószínűleg emberek százezreinek életét mentik meg, a probléma kiváltó okaira ezek nincsenek hatással. Ugyanez mondható el az Afrikai Unióról is, amelynek lehetőségei természetesen mérföldekkel maradnak el az EU-étól, a soraiban levő elmentékről – Líbia, Egyiptom, Eritrea egyaránt kiáll el-Basír mellett – nem is beszélve.

Az Egyesült Államok élénken támogatja a déliek referendumát, elsősorban az úgynevezett fehér angolszász protestáns (WASP) elitnek a déliek iránt táplált szimpátiájának köszönhetően, amely egyrészt a kartúmi kormányzat túlkapásaiból, másrészt az iszlám–keresztény szembenállás keltette együttérzésből táplálkozott. És bár az empátia és a népirtás elítélése mindenképp üdvözlendő, kérdéses, hogy a népszavazás-e a megfelelő megoldás a kérdés rendezésére. Hasonló problémákat vet fel a Nemzetközi Büntetőbíróság által Omar el-Besír ellen kiadott nemzetközi elfogatóparancs is. Függetlenül attól, hogy az elnök közvetve vagy közvetlenül valószínűleg százezrek haláláért felelős, egy regnáló államfő elleni ilyen fellépés nem segíti elő sem Dárfúr, sem Dél-Szudán ügyének rendezését.

Konklúziók

A strukturalista megközelítésnek vannak korlátai, mint ahogy ennek a tanulmánynak is. Terjedelmi okokból nem vállalkozhattam arra, hogy mélyebben megvizsgáljam a fennálló problémákat, és az egyes szintekenél csak arra nyílt lehetőség, hogy egy-egy

példán keresztül érzékeltessem a szudáni válság bonyolult szövetét. Arra azonban talán sikerült rávilágítanom, hogy miért tűnik jelenleg lehetetlennek a konfliktus kielégítő rendezése, és hogy melyek azok a horizontális és vertikális struktúrák közötti, feloldhatatlannak tűnő feszültségek, amelyek az egyes nemzetközi szereplők – mint az EU – viszonylag őszinte szándékai ellenére sem teszik lehetővé a válság megoldását.

Egyetlen dolgot szeretnék még górcső alá venni, mégpedig azt, hogy mi várható Szudánban az elkövetkező fél évben. Tekintettel arra, hogy az esetleges referendum a magyar EU-elnökség időszakára esik, ezek az események a Magyar Köztársaság számára sem mellékesek.

Az észak és dél közötti nyilatkozatháborúban egyre kérdésesebb, hogy vajon sor kerül-e a népszavazásra (bár a legutóbbi fejlemények annak megtartását látszanak alátámasztani). A technikai előkészületek még gyerekcipőben járnak, és Kartúm ezt minden eszközzel igyekszik késleltetni. Ugyanakkor ennek felelőssége nagyrészt a nemzetközi közösséget terheli: alig történt valami előrelépés a fennálló problémák orvoslására, senki sem tudja, hogyan is fog kinézni az estleges új államalakulat, és miből fogja fenntartani magát. Mi lesz az északon élő

több millió déli lakos sorsa, akik számára el-Basír kormánya kilátásba helyezte, hogy az elszakadás esetén elvesztik az állampolgárságukat? És hogyan hozzák be ezeket a lemaradásokat Dél-Szudán katasztrofális infrastrukturális viszonyai között, amikor Salva Kiir kijelentette, hogy a referendum késleltetése esetén nem tudja garantálni a békét? Azt a „békét”, amelynek hat évét mindkét fél a fegyverkezésre és a szövetségesek felkutatására használta fel, s amely alatt emberek tízezrei veszítették életüket.

Akárhogy is nézzük, sajnos számolnunk kell azzal, hogy Szudánban hamarosan ismét megszólalnak a fegyverek, ráadásul a jelenleginél sokkal nagyobb intenzitással. Vagyis fel kell készülnünk a legrosszabbra is, hogy az ne érjen bennünket váratlanul. Mert amennyiben az EU-nak be kell avatkoznia egy újabb polgárháborúba, a soros elnök Magyarország nem teheti meg, hogy úgy biztassa a tagállamokat katonáik felajánlására, hogy maga nem küld alakulatokat. A Magyar Honvédségnek rendelkeznie kell olyan katonákkal, akik készen állnak majd arra, hogy szükség esetén ebben a jelenleg csöppet sem barátságos környezetben teljesítsék a feladatukat. Csak reménykedhetünk benne, hogy szolgálatukra végül nem lesz szükség. ■

Ajánlott irodalom

- Búr Gábor: Afrika. In *20. századi egyetemes történet*. II. Szerk.: Németh István. Budapest, 2006, Osiris, 251–272. o.
- Búr Gábor: Nemzeti eszmék és folyamatok Afrikában. In *Nemzet és nacionalizmus*. Szerk.: Balogh András. Budapest, 2002, Korona Kiadó, 287–405. o.
- Gleid Viktor: Vízkonfliktusok Afrikában. *Afrika Tanulmányok*, 2008. 3. szám, 44–53. o.
- Shay, Shaul: *The Red Sea Terror Triangle. Sudan, Somalia, Yemen and Islamic Terror*. New Brunswick, 2007, Transaction Publishers.
- Végh Dalma: Tíz ország kincse: a Nilus. *Afrika Tanulmányok*, 2008. 3. szám, 34–39. o.
- Vörös Zoltán: Olajban kötött házasság – Kína és Szudán kapcsolatának 50 éve. *Afrika Tanulmányok*, 2009. 3–4. szám, 66–77. o.